

CRÒNICA D'UN METGE AL MARROC (1954-1958)

Crònica d'un metge al Marroc (1954-1958), Pere Miret i Cuadras. Barcelona: Edicions Bellaterra, Col. Alborán, 2006, 160 + 70 fotografies.

El procés de descolonització de la zona nord del Marroc és sens dubte un dels moments menys tractats i analitzats per la literatura sobre el Protectorat. En aquest sentit el treball que presentem ens brinda, a més d'altres aspectes centrals com l'actuació sanitària espanyola, un material únic relatiu a la independència i a la història quotidiana de les cabiles, des d'una visió ben diferent al discurs oficial africanista. Aquesta perspectiva tan particular es presenta en forma d'autobiografia, quan el doctor Pere Miret i Cuadras es decideix a escriure i descriure les vivències de la seva estada com a metge a l'antic Protectorat espanyol al Marroc, entre 1954 i 1958. Es tracta d'un relat en tercera i primera persona, la gran riquesa del qual consisteix en una descripció irònica i punyent de la vida diària del Protectorat, d'allò que s'esdevenia darrera les cortines de la propaganda colonial.

La memòria del doctor Miret repassa experiències de primera ma en les institucions colonials, i les seves relacions amb la població local, amb els seus assistents marroquins i sobretot amb els pacients. És en aquest sentit un relat cru i colpidor que delata el terrible panorama sanitari en què es trobava la població marroquina, especialment rural, a les acaballes del Protectorat, tot evidenciant el fracàs de l'anomenada civilització de l'indígena en termes de salut pública.

Nascut a Sant Pere de Ribes el 1928, Miret havia començat a exercir la medicina el 1951, i uns anys després se li plantejà la possibilitat de fer oposicions pels Serveis Sanitaris del Marroc i Colònies. Des del primer moment el llibre de Miret retrata la dinàmica burocràtica i feixuga de l'administració del Protectorat, quan en el primer viatge a Tetuan per tal de fer l'oposició descriu amb humor tot tipus de peripècies burocràtiques amb salconduits, segells i permisos que imposava la Direcció General de Marruecos y Colonias, l'aparell colonial metropolità. El principal gruix de les seves experiències prové del seu destí rural a la cabila de Beni Ahmed, a prop de Xauen. A finals de 1955 va demanar el trasllat a Ketama, enmig del clima de protestes nacionalistes que reclamaven el retorn de Mohamed V. Allí hi romangué fins al traspàs de poders, quan demanà el trasllat a Tetuan, després de l'abandonament de l'autoritat espanyola, un episodi que ens ve directament narrat de la ma de Miret.

Al llarg del llibre, Miret efectua el clàssic viatge iniciàtic pel Marroc, sense caure únicament en el contrapunt orientalista de l'atracció i el rebuig. Tot i confessar la sensació

de trobar-se en un món molt allunyat culturalment, la seva capacitat d'observació nodreix l'obra amb abundants detalls sobre la vida quotidiana del Protectorat, com ara el sistema de transports, la dificultat dels recorreguts del camp, la fauna i flora del Rif, o la vida local, sobretot en la cabila de Beni Ahmed. Així, trobem les clàssiques descripcions costumistes sobre la casa, el conformisme i l'acceptació del destí, l'elecció familiar dels cònjuges o el mercat setmanal, com a institució central en la cabila. La seva posició de contacte amb la població marroquina, a diferència d'altres testimonis més distants, ofereix referències etnogràfiques molt interessants, com ara les peticions que els vius deixaven en la tomba o sobre el mort perquè enviés missatges als parents en el més enllà, o el fet que els nens morts, donada l'alta mortalitat infantil, fossin soterrats fora del poblat. A més, la curiositat de Miret el portà a assistir a rituals que l'interventor evitava per tal de no despertar rebuig, com ara una sessió de possessió de la confraria Hamatxa, on els posseïts s'automutilaven, tal i com refereix també la literatura etnològica. Miret ens aporta, però, algun detall nou, com el fet que els seguidors cerquessin la sang de les ferides per obtenir salut o algun favor, o fins i tot per ingerir-la amb pa (p. 82), situacions que l'etnòleg finès Westermarck havia remarcat en el cas dels *shurfa*. Les observacions mèdiques de Miret ofereixen també un panorama desolador sobre la situació de desigualtat patida per les dones, afegint a les conegudes referències a la divisió sexual del treball o a les tasques de càrrega, apunts sobre la insalubritat en els parts i en situacions de risc. Tampoc falten informacions sobre el paper de les autoritats marroquines i el seu revelador camaleonisme o esperit de supervivència per mantenir el seu estatus, com il·lustra la descripció del caid de Beni Ahmed com «l'únic musulmà gras». Però en el seu retrat, la descripció del sistema administratiu espanyol no surt més ben parat, especialment pel que fa a la imperícia d'alguns interventors per gestionar moments de crisi durant la fi del Protectorat.

Malgrat tot, alguns passatges no s'escapen a un exercici evolucionista que situa persones i costums «dos mil anys enrere» (p. 50) o al tòpic de la decadència d'un poble «que havia posseït una cultura i una societat d'avantguarda, i (que) retrocedia inexorablement cap als orígens de la història» (p. 50). També es repeteixen algunes confusions sobre el berber i l'àrab vulgar (p. 104), on es defineix el *xelkba* com variant de l'àrab vulgar, quan en realitat era el terme popular per la llengua rifenya.

Un dels fils conductors del llibre són lògicament les seves experiències com a metge enmig de l'agència colonial. Els especialistes en història de la medicina trobaran també tot tipus de dades sobre les tècniques, les teràpies i les medicines emprades a finals dels 1950, i detalls sobre les improvisacions que calia efectuar en un espai allunyat sense els recursos adequats. A diferència de la literatura colonial interessada en mostrar la irracionalitat del marroquí per justificar la «protecció», Miret descriu sense distàncies el panorama que es troba en el seu consultori durant la seva estada al camp. Una població afectada per malalties transmissibles i endèmiques com el paludisme, la sífilis, la tinya, la tuberculosi, la conjuntivitis o la lepra. I una esfera pública amb focus d'infecció, com la carn del mercat, o el peix que arribava podrit des de la costa, i que era venut sota el lax control del veterinari. El treball diari de Miret detalla també algunes situacions d'extre-

ma crueltat, com el cas d'un noi amb els budells oberts per una ferida, que va ser deixat en mans del metge, sense ser visitat per cap parent o conegut durant una setmana; o el del marit que després de rebre el fetus mort que el doctor Miret extrau de la seva esposa, el llença a un cubell rovellat maleint-lo furiosament (p. 79).

Per fer front a aquests reptes, el consultori mèdic de Beni Ahmed no estava mal conservat però l'utilatge no s'havia renovat des de la seva creació els anys 1920. Malgrat el seu esperit crític, l'autor no dubta de les bones intencions de la política sanitària sinó de l'efectivitat de la mateixa, davant els obstacles materials i la desídia de molts actors, especialment en les cabiles més allunyades. Així, l'assistent de Miret assegurava haver vist funcionaris bevent-se l'èter per les anestèsies; i de fet, la sospitosa pèrdua d'una comanda d'èter durant els primers dies d'estada a la cabila certifiquen la corrupció i les deixadeses administratives del moment. Una prova més d'aquesta informalitat era la manca de fiabilitat de molts informes colonials elaborats pel funcionariat: el 1954 Miret va elaborar una memòria estadística detallada i li va ser retornada per l'administració central perquè les dades no quadraven amb les memòries anteriors, que presumiblement havien estat falsejades sense que ningú les discutís.

Sovint s'ha tendit a pensar la introducció de la medicina biomèdica com una pràctica contraposada a les tradicions locals, que es mostrarien receloses davant aquest ingerència aliena. En la pràctica, la coexistència d'itineraris terapèutics era un fet evidenciat per diversos testimonis, que el doctor Miret ve a reforçar. Per a gran part de la població marroquina, el culte a determinades curacions i medicines europees era compatible amb el culte als sants i la medicina tradicional. En el seu consultori, Miret treballava amb la col·laboració d'ajudants marroquins, com la vella Rahma, analfabeta, però amb una gran capacitat per comunicar amb els pacients i transmetre llurs sensacions al metge. Com en el cas d'altres ajudants sanitaris de l'època, la seva proximitat a la medicina dels europeus no li impedia de continuar confiant en la ritualitat local. Quan el fill adoptiu de la Rahma patí una paraplègia temporal, ella va veure el dimoni en somnis i li va aconsellar que sacrificqués dos pollastres a la porta d'un santuari. Per altra banda, la medicina europea no despertava sempre resistències, ans al contrari. Molts tractaments i medicines havien adquirit prestigi, com les pastilles grogues contra el paludisme conegudes localment com a «cura groga» (*dawa safra*). Alguns metges havien arribat a clavar una agulla sense injectar res, davant les peticions de malalts que confiaven en les bondats de la medicina dels *rumi* (cristians).

Al costat del seu testimoni sobre la medicina colonial, Miret ens ofereix una versió del procés de descolonització des d'espais aïllats de la muntanya del Rif, on el clima d'aldarulls enceta un període d'inseguretat pels espanyols. Les famílies del personal administratiu abandonen la zona i la petita comunitat espanyola de la cabila s'arregla en sí mateixa per protegir-se. Aquells incidents són el colofó a una colonització portada per un personal sovint poc preparat, com el cas de l'interventor que es parapeta a l'interior de l'oficina, tement un atac del Front d'Alliberament, quan en realitat es tractava d'un aldarull per un gos rabios. Per altra banda, en el bàndol marroquí s'endevina una actitud política local força indiferent, que és més aviat arrossegada per agències externes i

allunyades de la cabila, com els nous funcionaris procedents de la zona francesa. En aquests moments de crisi reapareixen els fantasmes de 1921, i el mateix Miret manifesta els seus dubtes respecte els polítics marroquins i la seva suposada fidelitat als espanyols en cas d'un aixecament.

Però el traspàs de poders estaria caracteritzat per nombroses paradoxes. El canvi d'autoritat a Ketama narrat per Miret esdevé un procés estrany gairebé aliè a les voluntats locals. L'interventor i el seu personal abandona la cabila i s'hi instal·la un caid procedent de la zona francesa. Cal recordar que en algunes zones aquesta estratègia provocaria notables resistències envers el nou estat independent, com la coneguda revolta de 1958 en territori dels Ait Warryaghar. El més sorprenent d'aquella situació és la forma en què Miret roman en el territori durant un temps liminar, ja que tot i tractar-se d'una transició històrica transcendental, res sembla haver canviat en la vida quotidiana. Miret queda completament aïllat com un «autèntic últim de Filipines», abandonat amb un fusell que fins i tot li va ser robat per un dels assistents marroquins. Cal destacar que malgrat la independència, ambdós governs van acordar que el personal mèdic espanyol no deixés la zona fins que no s'organitzessin els serveis sanitaris marroquins. Ambdues administracions van designar fins a 12 metges que podien ser obligats a romandre al territori si es considerava necessari.

La independència va ser, doncs, un procés polièdric, on a més de les tensions, les protestes als mercats, o l'expedient de les expropiacions, que encara resta per explorar, es van donar situacions insòlites, on el funcionari continuava administrant al servei del país independent, i a més era vist per molta gent del país des de la familiaritat de la persona coneguda, més enllà del seu rol com antic colonitzador. El prestigi moral que guardava el metge en aquell context de tensions va servir a Miret en més d'una ocasió per protegir-se de possibles fervors col·lectius desfermats. Enmig d'aquells canvis, el darrer destí de Miret fou Suq al-Jamis d'Anjera, on va viure el canvi de moneda i escapà a les pressions de l'administració per quedar-se al Marroc, aixecant l'acta d'un cadàver que ningú volia practicar. Aquest darrer exemple mostra el paper dels intercanvis i les reciprocitats ocultes de les administracions, que van permetre la sortida de Miret cap a Catalunya. Quan el 1976 Miret retorna al Marroc amb el seu Seat 124 s'adona que anys després de la independència aquesta no havia portat res de nou a les zones rurals on va exercir, ja que els consultoris havien estat abandonats sense cap mena d'atenció mèdica (p. 151), tot afegint un darrer toc d'ironia a les paradoxes del poder i l'existència humana, que l'autor va compartint amb el lector, en boca del seu ajudant Tuhami.

En definitiva el llibre de Miret constitueix un amè relat, continuador d'una literatura de testimonis de metges al Marroc, que compta amb coneguts predecessors, des de diverses perspectives ideològiques, com la de Felipe Ovilo y Canales a finals del segle XIX, Víctor Ruiz Albéniz (*tebi ar-rumi*) i Iribarren Cuartero durant la primera meitat de segle XX, o la més recent d'Agustín Blanco Moro.

Josep Lluís Mateo Dieste
Universitat Autònoma de Barcelona